

Aleksander Zorn
NEUMNO KAKOR
KAKŠNO DEJSTVO

Viljenki

Neumno kakor
kakšno dejstvo

Beli plašč

Nekoč, ko je bilo vse še zgodba, mi je mama iz belega dekliskega plašča, spravljenega še iz tistih časov, ko je bilo blago še blago, naredila majhen fantovski plašč, ker sem starega prerasel. Da bi izgledal kakor nov, je blago obrnila. Bil mi je čisto prav in bil sem menda v njem prav šik. Prav tak, kakor kakšen majhen fant v obrnjenem dekliskem plašču.

Jaz tak nisem maral biti. Ker sem fant. Jaz sem hotel temno moder plašč, z velikimi gumbi in sidri na njih. Videl sem ga v knjigi na svojem kapitanu. Ampak takrat nismo imeli kaj dosti. Takrat smo nosili stare stvari. Ko so se nogavice strgale, so jih mame krpale v nedogled. Vsaka je znala šivati. Fantovske suknje so imele čez luknje zaplate. Nove jope so spletale iz ostankov volne postaranih puloverjev in majhne hlače so predelovale iz velikih. Plašč je bil že osebni zaklad. Takega modrega plašča sploh nikjer ni bilo in ga nihče ni videl. Takšne želje so bile za sanjače, ki so se pred resničnostjo skrivali v papirnatih zgodbah in jih brali po kotih, osvetljenih s petrolejko, da bi ne bili napoti resničnemu življenju. Ampak kaj bi z resničnostjo, če lahko bereš knjige, ki so lepše od nje.

Prav. Zato sem hotel tisti obrnjeni dekliski plašček malo preizkusiti. Odšel sem z njim po stopnicah dol, se tam zunaj spotaknil in se ulegel v edino lužo, ki je bila tisti dan na naši ulici. Makadamski ulici. Blatni

ulici. Nisem bil več šik, ampak šekast. Plašček pa kljub čiščenju potem nikoli več ni bil skoraj bele barve. In tega se sam sploh ne spominjam.

Zato pa je dogodek v pripovedi doma ostal živ še mnogo let, dokler ni dobil takšno patino pretekle resnice kakor tisti plašč. Blatno, šekasto in neumno. Neumno kakor kakšno dejstvo, je rekel Balzac, ki se je skliceval na neznosno število svojih izmišljenih romanov. Dogodek se je pozabil in je postal zgodba. In zgodba je postala resnica. Kljub temu, da se je sploh ne spominjam. Kakor se literatura ne spominja, da je bila nekoč pred iznajdbo črk resnica. Ampak jaz v zgodbe verjamem in jih ne pozabim nikoli. S fakti naj lažejo advokati.

Luže na Langusovi

Na začetku mojega časa je bila nekje na Viču neka Langusova ulica, ki je menda še živa. Med vojno jo je zadela vsaj ena bomba, ki so jo odvrgli zavezniki na bližnje Mirje v Ljubljani, da bi ne pristajali ob povratku domov na svojem letališču v Italiji obteženi s kakšnimi odvečnimi neodmetanimi bombami in bi bili zato njihovi pristanki nevarni. Tako so pripovedovali. Bombni luknji in kopici zemlje, ki se je naredila zraven, smo tamali zaradi razritega terena, ki je šel gor in dol, rekli Na Hribčku. Neki drugi hiši po Jamovi navzdol in na levo, na Jadranski, se je reklo Pri Podren bajt. Tisto je bomba zadela na polno. Ostale pa so žive še prav dobre hiše in vile, ki so jih naseljevali prejšnji in novi ljudje. Prejšnji so bili od prej in so si menda še zaslužili živeti v tistih svojih hišah, novi, med katerimi je bila zaradi očetove službe tudi naša družina, pa so bili naseljeni v izpraznjene hiše in stanovanja zato, ker so bili zgodovinsko bolj zaslužni živeti v njih od onih, ki so jih od tam izselili. O tem so mnogo manj govorili kot pa molčali. Bodimo tiho tudi mi, da ne bomo trosili krivic in pravic vseprek, saj jih je nastlano že dovolj. Nekoč na koncu svetov bodo itak preštete.

Cesta je bila makadamska in je takšna ostala še desetletja, ko so vse bližnje ulice in ceste že asfaltirali. Menda je ležala na meji odločanja med enim in drugim okrajem občine in se niso mogli zediniti, kdo bi

bil zaslužen, da bi to rešil sebi v prid. Zato so bile ob deževju tam luže, velike luže, blatne luže, ki so počasi odtekale v kanale in na njih se je dalo delati odlične jezove in luže zadrževati tam še cel naslednji dan, ko so druge že zdavnaj izginile. Ob poletjih so makadam pošpricali z neko smrdljivo in lepljivo tekočino, da bi se ne dvigal prah in bi bacili pocrkali. Tudi na naših bosih nogah. Dve muhi na en mah. Saniteta je bila koristna za mularijo, ki je takrat še živela v nekoliko tesnejših stikih s tlemi pod nogami kakor pa danes in je poleti hodila bosa. To je bilo razumljeno od nekdanj kot nekaj zdravega. Še huje. Spoštovan je bil najbolj oni, ki je bil bos že prvega maja.

Jasno je torej, da se je življenje začelo v Langusovi tako kakor začetek sveta. Iz vode. Že res, da je šlo za luže, ampak luže so začetek sveta na kopnem. In so zato naslednja stopnja stvarjenja, ko so se po prepričanju tistega Mojzesa tretji dan zbrale vode na enem kraju in prikazalo se je kopno. To lahko razumem. To je bila zame Langusova.

Peti dan

Peti dan pa Langusova ulica ni bila naseljena s pravimi ljudmi, ampak mnogo kasneje. Po vojnem potopu. Zato je bila zbirka tam nastanjenih ljudi, ko je voda spet odtekla, socialno zelo pestra. Bili so tu staroselci, ki se niso zamerili zgodovini, imeli so ograjene hiše z jablanami in češnjami, pa novi ljudje, kakor pek z družino v kleti, šofer tovornjaka z družino v kleti, čevljar z družino v kleti, skrivnostni novi uslužbenci novega sveta pa v svetlih prvih nadstropjih. Nikoli nisem znal pametno razlikovati, kdo je bil pomemben in kdo ni bil. Razlike so se kazale tako, da smo nekateri tamali preživljali svoj čas doli in lahko šli ven, kakor se je reklo ulici, drugih pa nikoli v življenju nisem videl, ker se z nami niso družili. Zdaj vem, da so bili tisti pomembnejši. In šele desetletja kasneje, ko sem že poznal nekatere priimke nomenklature, sem razumel, zakaj nekaterih nikoli ni bilo. Tudi so bili njihovi starši vedno odsotni. Kaj bi okolišil. Eden teh je bil nekoliko starejši mladenič in strahoten važič, kasneje je postal predsednik Zveze borcev, njegovi so imeli edini avtomobil v ulici, drugi je bil sin nekoga, ki je imel menda pomembne naloge pri čiščenju prebivalstva, sin sam pa je bil imeniten fant, samo dol večinoma ni smel, bila je tudi neka Tamica, ki je bila prijazno, nežno in lepo bitje, a tudi ona najbrž ni smela dol med nas, saj smo jo videli redko. In seveda starejši fantje, ki niso postajali po ulici in sem jih že pozabil. Staroselci, ki so ostali, so

bili večinoma starejši. Zanimivo, ampak staroselskih otrok skoraj ni bilo na spregled. Sploh se jih ne spominjam. Ostajali so za plotovi. Morda so živele tam neke punce, ki pa takrat še niso štele in niso prihajale na ulico. Bili pa so: sin peka, edini, ki bi ga lahko imenoval prijatelja, pa sin vdove, pa sin šoferja in še takšni drugi. Na našem dvorišču pa je postajal sin sodnika in varoval imetje jabolčnih dreves in hrušk in češenj in ribeza s kričanjem: pust, to je naše, da ga ni jedel nihče drug kot lastniki polovice hiše, kjer smo stanovali, torej on in njegov oče sodnik in mati učiteljica klavirja, strah in trepet celega poslopja in vrta, ki mu je pripadal.

Nikar ne misli, preljubi bralec, da se bom zdaj raznežil kakor kakšen Rožanc v *Ljubezni*. Nič ne bo iz tega. Nobene idile ni bilo. Nobene idealne, v starosvetni tradiciji zasidrane družčine izpred vojne, niti nikakršnega občestva nove pripadnosti in nikakršnih fantovskih večerov z novimi povojnimi pesmimi ne. Na silo in na novo zmešana družba staroselcev in novoselcev z na novo dodeljenimi stanovanjskimi pravicami se je vsak dan zagrizeno in zavratno borila na ulici med seboj za svoje razredne pravice v brezrazredni družbi nove, pravičnejše zgodovine, ki so se pomešale in so se morale ponovno razdeliti.

Med nami tamalimi pa je bila idila takšna. Bil je tam neki Tonček, ki mi je šel na živce, ker je smrdel, in kar naprej je rinil za mano, kamorkoli sem šel. Ta ti je lahko, karkoli si kje kaj uporabnega našel, kajti

igrač ni bilo, pa si imel skrito v žepu, ukradel, če nisi pazil. Enkrat mi je izmaknil prav lepo majhno stekleničko iz modrega stekla, redkost, sijoča kot dragulj, za tiste revne dni, ko modre še ni bilo. Še zdaj občudujem modro steklo kot prosojnost, ki jo je naselila modrina duha. Lepoto. Najbrž od takrat. Trapasto. Našel sem jo Pri Podren bajt, med ostanki zbombardiranih reči iz lepših časov, in sem dragotino varoval v žepu kot zaklad, ki prinaša v samotne dni uteho. Dvakrat sem lumpa namlatil, dokler se ni po vseh lopovščinah in izkušnjah z njimi povečal in okrepil ter me je enkrat dodobra pretepel za vse nazaj. Sklenjen je bil separatni mir. Izogibanje. Nikoli se nisva marala, in če je še živ, kradljivega smrduha, ki mi je ukradel modro stekleničko, ne maram niti zdaj. Ampak mama, ki ni hodila ne v cerkev ne v AFŽ, prebrala pa je vse knjige Modre ptice in naučila me je cepiti drva, je gledala na to čisto drugače, ko sem ji povedal. Ubogi fant, ko nobeden nič ne skrbi zanj, je rekla. Te mame! Kaj pa vedo, kakšno je življenje na naši ulici. Danes vem, da so mame vedele, kakšno je bilo, kakšno je, in se bale, kakšno še bo. Morda so bile zato bolj dobre.

16
17

V zahtevnem življenju ulice sem kmalu pričel zaostajati, ker sem prebiral nebulozne in škodljive meščanske starosvetne knjige, namesto da bi si nabiral pretepaških izkušenj v realnem razrednem svetu, kjer se je vse dogajalo po čisto neliterarnih pravilih. Na primer takole. Bila sta včasih med našo družino tudi dvojčka matere, ki je klala kure in ubijala

zajce za vso ulico, ker ji ni šlo prav nič do živega rezati njihove vratove in špricati njihovo kri. Takrat namreč še nisi dobil očiščene kure za praznike v kakšnem Mercatorju, ker ga še dolgo ne bo, ampak si jo lahko kupil samo živo na trgu ali od kmeta kje pod roko, no, in ta dvojčka matere brez skrupula sta me lepega dne brez vzroka, čisto miroljubnega in nepripravljenega tisti dan, najbrž sem zašel na njun desetmetrski teritorij, divje obrcala. Pomagat pri brcanju pa je pritekel še njun starejši brat. Ušel sem z boleče ranjenim ponosom. No, včasih pa sem le zmagal in so se rane potem zacelile. Da bi ne mislil, zaskrbljeni bralec, da se kaj solzim nad svojo šibko in krivično usodo. Otroške socialne zgodbe razrednega boja za teritorij in veljavo niso za cmere. To je trda idila brez cmeranja.

Zgodbe najlepših mladostnih dni v najboljšem vseh svetov, o katerem Leibniz ni imel pojma, kaj šele Voltaire, saj reveža socializma še nista poznala, to pa je bil naš na novo priborjeni svet, last vsega ljudstva, pa so se dogajale v hiši, kjer smo kot podnajemniki z najemno pogodbo, kakor se je reklo temu takrat, živeli mi. Hiša je imela dva lastnika in naše nadstropje je bilo v lasti civilizirane meščanske gospe, ki se ni docela zamerila zgodovini in ki je enkrat na mesec prišla iz svoje druge hiše na drugem koncu mesta k nam po najemnino za svojo tukajšnjo hišno polovico. Imam jo v spoštljivem spominu, kakor je bilo pametno imeti iz previdnosti vse lastnike, ki so ti jo lahko zagodli.

Spodnja polovica hiše je bila pa druga zgodba. Strahotne scene in grožnje, ki jih je tam uprizarjala druga pollastnica, učiteljica klavirja, če se je kaj zgodilo njenemu sadju, na njenem vrtu, ki sploh ni bil samo njen, kakor sem kasneje izvedel, ampak od obeh lastnikov, torej tudi malo od nas, podnajemnikov, so bile prave predstave dneva. Lahko je kakšen podnajemnik po njenem lastninskem prepričanju zoper njeno voljo in pravico neprimerno zložil drva na njenem dvorišču, ki jih je dobil kje od kakšnega kmečkega sorodnika, pa so njene oblastniške predstave takrat glasno odmevale po vsej ulici. Takšna so bila poniževanja podnajemnikov v novem svetu tudi takrat. Oče takrat ni živel več z nami, njen mož pa je bil oblasti poslušen sodnik, zato nismo imeli primerne obrambe in si je babura upala vse.

18
19

O hujših patinah otroštva v Langusovi ulici iz velike naklonjenosti do Rožanca ne bom govoril. Itak vem, da je njegovo predvojno harmonično predmetno občestvo lepodušen buržoazni konstrukt. Lahko pa mu povem v onstranstvo, da sem kasneje, ko sem bil že študent in sem neke noči prišel dobro razpoložen domov in je lastnica vrta in klavirja spala zaslužno spanje po trdem boju za obstanek, zagledal v luči veže, ki je rumeno svetila na vrt, neko njeno novo mlado drevo, ljubosumno gojeno in lastniško skrbno ljubkovano sredi prepovedane trate, kamor iz nižjega razreda nismo smeli, kako je prvič zneslo sad dveh lepih rumenih hrušk, ki sta se prevzetno in izzivalno zibali na veji. Kratko in malo sem eno lepoticco vzel

v žep za kasnejši del noči, ono, ki sem jo pustil na drevescu, pa sem krepko odgriznil, da je obvisela tam kakor izzivalen korpus delikti, ki bo vodil dobrosrčno lastnico naslednje sončno jutro naravnost v živčni zlom, ko ga bo zagledala. Tako to dela reakcija, dragi Rožanc. Če ni bila to že kontrarevolucija. Navsezadnje sta bili hruški od sodnika na oblasti.

Meso iz pekla

Na vogalu, skoraj nasproti naše hiše, kjer je visok zid obdajal velik dvoriščni prostor in dve poslopji, je bil dom za slepe. Imeli so tam posebno šolo in svoje njive in tam so tudi prebivali. Velika večina je bila namreč mladih in otrok in bilo jih je kar nekaj, ki jim je manjkal kakšen ud ali vsaj prsti, bili pa so mnogi tudi z iznakaženimi, nekoliko počrnelimi obrazi. Pravili so, da so se igrali z bombami, ki so jih našli po vojni. Nekateri so še prav dobro videli na kakšno oko, to vem tudi sam dobro, ker so kdaj pobegnili izza ograje, ki je bila sicer vedno zaprta, na svobodo ulice, in to so bili divji, bojeviti fantje, ki so se hoteli takoj pretepati, če so katerega od nas zasledili in ujeli v svojem mračnem vidnem polju. Največji, ki se ga dobro spominjam, je vedno stal sam v krogu režečih se otrok, se slepo vrtel okoli sebe in kričal: *A je kje še kšen, kje je še kšen, ki bi jih rad fasal*. Pravili smo jim zaradi te njihove vsem znane navade *slepci cepci*, kar jih je še posebej razkurilo. Moral si se jim zelo spretno izmikati, če so te pograbili, si jih dobro fasal. V kasnejših letih so ti divji slepci počasi izginjali iz doma in naseljevali so se miroljubnejši slepi otroci in mladinci, tudi številne punce. Čisto drugačen oslepljen rod. Takrat so bombe večinoma že pobrali. Nastopil je mir med nami. Poznal sem kasneje nekatere učitelje teh otrok v njihovi šoli za slepe, kakšni so bili tudi sami slepi, in bili so imenitni ljudje. Nekoliko

molčeči. Ampak ta dom za slepe je kraj mojega povsem drugačnega spomina.

Nekega dne so tam na njihovem dvorišču klali prašiče, ki so jih slepi tudi redili v svinjakihi zadaj na svojih poljih. Nisem kmečki otrok in prvič sem videl kaj takega, pa upam, da nikoli več ne bom. Številni mesarji z noži za pasom, ovešeni z umazanimi belimi haljami, so pripravili nekakšna debela lesena stojala in postavili dile na njih, menda za klavske mize, prinesli so pocinkana pa bela vedra in jih razpostavili okoli. Potem pa so iz svinjakov pričeli vleči k mizam svinje, ki so se strašno drle. Množica otrok iz Langusove nas je stikala glave ob majhnih linah v ograji, kajti bil je to dogodek, kakršnega tam še ni bilo. In smo tiho strmeli. Svinje so belim haljam največkrat ušle iz mesarskih rok in zbežljale po vrtu, tako da so jih glasno preklinjajoč lovili. Ampak so pri tem tudi telebali po tleh. Danes bi presodil, da so bili vsi pijani kot svinje.

Ampak to ni bilo še nič. Ko so končno kakšno ujeli in jo vreščečo zvlekli na mizo, so jo pričeli klati s svojimi velikanskimi krvavimi noži in se dreti: *prim jo, drž jo, zdej jo dej*, ampak svinja se je že čisto krvava drla še bolj in bolj in nazadnje visoko vreščala, vedno bolj visoko vreščala, tako visoko, kot zdaj vem, da visoko zveni krik smrti. Potem pa so ji pričeli podstavljati vedra za odtekajočo kri, ampak kri je lila vsepovsod po mizah, po belih vedrih in po mesarjih, da je bilo vse krvavo in rdeče in je pričelo smrdeti

čisto neznano, nikoli dotlej začuteno. To je bil vonj sveže krvi.

Otroci smo zdaj pobegnili od svojih lin v ograji in se razbežali po domovih. Ampak tudi tam me je zasledoval strašen vrišč zaklanih in umirajočih svinj po sobah doma, saj sem stanoval čisto blizu. In ni in ni ponehal ta vrišč, ni ponehal še ure in ure, kajti to je bilo veliko klanje in veliko veder krvi in veliko pijanih krvavih mesarjev, ki so preklinjajoč klali svinje, da so vreščale in vreščale vedno bolj in bolj, vse, vse svinje, tudi tiste še žive, čakajoče na pokol, celo dvorišče begajočih svinj in tistih v svinjakih, visoko vreščale še dolgo in daleč v zgodnje popoldne. In vreščijo še dandanes včasih v temnih nočeh in temnih sanjah, vreščijo naprej in bodo kričale do mojega sodnega dne.

$\frac{22}{23}$

Kam so izginili tisti pijani mesarji? Ali tudi njim svinje še vedno kričijo v pijanskih nočeh, ko so že mrtve in neme? Kakor meni, ki sem to gledal in nikoli pozabil?

Ja, ja, ja, tako je bilo po vojni, je govoril potem pijanček Pri Vrhničanu, ko so smo mu dali za ta zelenega. Drugega ni znal povedati. Dobro se ga spominjam. Potem je vedno umolknil in strmel v strupeni zeleni glažek, ki osamljenim vrača skrito preteklost.

Tanki naše armije

Nekaj dni pred prvim majem so na Tržaško cesto prišli tanki. Z nevarnim škripanjem železja in rohnenjem neznanskih motorjev, da so se tresle hiše po vsej Langusovi, so se sestavili v vrsto skoraj do Prešernove, ki je bila takrat menda še Bleiweisova. Ko so motorji utihnili, se je razlegla tišina, kakor se razleže najbrž vedno, ko tank počasi in zamolklo prirjove pred tresočo hišo in se ustavi. V tišini so se potem razlegla jasna človeška povelja oficirjev v jugoslovanskem jeziku, ki jim ni manjkalo odločnosti. Ob gluhem molku strahotnih jeklenih zverin so sicer zvenela nekoliko krhko in visoko, v svojem spominu lahko to slišim še danes, vendar nenadoma tako človeško. Iz kupol so prilezli vojaki. Naša nezaupljivost je počasi popuščala in zmagovala je radovednost. Kateri otrok bi lahko ostal miren ob vročem tanku, ko se mu po glavi podijo junaške zgodbe vojne, ki je bila še tako blizu? Mi že ne. Tanki so se pričeli ohlajati. Počasi smo si upali priti bližje. Padlo je »voljno«. Vojaki so se nam potem lahko začeli smejati in kazali so čisto človeške obraze.

To je zaleglo. Dan je postal spet naš. Zelo pomemben dan. Bil je poln dan, lep dan, poznoaprilski, skoraj majski dan, predprazničen dan, obetaven dan, poln prihodnjih lepih dni, kaj bi nam še manjkalo. Enkrat me je sicer neki vojak s cevjo v rokah, ki je ravno spiral svoj tank raznih nečednosti, ki so se nabrale na njem,

temeljito namočil z vodo, ko sem si upal priti blizu, tako da sem popolnoma premočen in zamišljen, kako jo bom odnesel, pritaval domov. Vojak je vojak, najboljši je očitno tisti bolj oddaljen, zato zbežiš, ampak mama je pa le mama, posebej nevarna je lahko od blizu, kamor zlahka pride. Vendar pa je bilo opravičilo tokrat višje od greha in kazni. To je bil naš vojak, pa sem mislil, da si lahko tank malo bolj od blizu pogledam. Bom pa drugič pazil in od daleč gledal našo armijo, kaj pa sem vedel, da se ji ne smem približati. Še danes sem pretresen, ko se spominjam, s kakšno čudno tihoto mi je bilo vse odpuščeno.

Tako so se pričeli prazniki delavske in vojaške zmage. Vsako leto so tanke skopali na Tržaški cesti, da so pričakali čisti tisti dan, ko so ovenčani z zmagovitimi zastavami in pozdravljeni z rožami zarohneli na prvomajsko parado skozi mesto. Zavrisnili smo otroci od navdušenja nad našo zmago in stopili smo vročični v dneve priprav na praznik, ko bodo donele zborovske pesmi po radiu in po zvočnikih in ob cestah bomo stali in srečni mahali paradi navadni ljudje, ko se bo peljala na tankih mimo nas in bodo nevarne čete vojakov v bojnih uniformah korakale ob zvokih samohodeče godbe na pihala, da pokažejo hvaležnemu ljudstvu, kaj vse smo dobili mi vsi ljudje, brez razlike, in kako ponosni smo lahko danes zato, ker so nam to priborili. To je bil ponosni praznik ljudstva, da se reče, ne pa ta šemarija danes, ko skačejo po cestah nekakšni fantje ali kar pač so v pajkicah in kombinežah in iščejo svoj ponos.

Kruh božji

Na Tržaški cesti pa je bilo nekaj, kar je naredilo civilizacijo luž še bolj pomembno od tankov. Bila je pekarna. In v njej niso samo prodajali hrustljivih in za nas navadne enakopravne ljudi takrat redkeje dosegljivih žemelj, pač pa so pekli tudi kruh v krušni peči za okoliške prebivalce. Doma so mame zamesile enotno črno-belo moko v kvašeno testo, ga oblikovale v štruco, ga položile na posuto moko v pleteno košaro, ga skrbno pokrile z belim prtičkom in ga pustile, da je kvašeno kipnil, potem pa smo ga običajni otroci Langusove, onih boljših namreč nisem nikoli videl pri tem poslu, zjutraj ponesli po bližnjici čez Hribček v pekarno, kjer je pek s svojimi črnimi tacami, belimi od moke, s palcem v testo prištempljal kos papirja s številko, kakor kakšno vstopnico, drugo polovico pa smo dobili mi, prinašalci testa, in z njim v žepu smo odšli domov, da ga izročimo mamam v dokaz, da je testenček srečno prispel. Opravek je moral biti točen kot ura. Zamuditi nisi smel, ker so sicer že zložili štruce v peč in jih pričeli peči. Če si zamudil ali pa bi se zamudila mama s pripravo testa, kar se ne bi moglo v tistih časih zgoditi mamam nikoli, si lahko odnesel tisto neuporabno testeno žvarovno, ki se je nemarno krčila, ko je kvas popuščal, kar lepo nazaj domov kakor na bodoči grob. Sprejem tam bi lahko bil tako buren, občutljivi moj bralec, da ga bom v tem zapisu izpustil. Tudi bi bilo joka in ga je tudi bilo. Listek je torej srečno končal doma v kuhinji, za-

taknjen za lesen okrask na steklenem delu kuhinjske kredence, in čakal zgodnjega popoldneva. Prvi, slabši del posla je bil končan. Slabši, ker testo ni bilo dobro za jesti in ni bilo dobro za kupčije in traparije.

Drugi, boljši del je bil namreč, če si lahko odšel s tistim listkom po pečen kruh. Ne vsak. Odvisno od osebe in zaupanja. Nepisana pravica, ki je pripadala prinašalcu kruha domov, je bila namreč ta, da ga je lahko po poti nazaj že malo poskusil. Ne vem, ali so vse dobre in hude matere dovolile svojim potomcem to razvado in razkošje, meni ga moja je. In je zato iz mene naredila kruholjubca, kakršen sem ostal do današnjih dni. Kajti, dragi moj lačni bralec, ni je večje zgodbe na svetu in ni ga lepšega dneva pod soncem in ni prijetnejše poti čez kakšen hribček trave, kakor tudi ni večje sreče za vedno zlakotene otroke tistih dni, kot je ta, da smo lahko nosili tople štruce sveže pečenega in po pekarni dišečega kruha domov in jim smeli kar tam, po poti, malo odščipniti krajec in ga pojesti. Takšno pot domov in takšen sončen dan na zelenem Hribčku, ki ga je naredila bomba, s toplim krajcem svežega, v črno skorjo zidanega in s svetlo moko posutega, v čvrst hlebec oblikovanega ravno kar pečenega kuha, ki diši in diši v tistem trenutku najboljšega vseh svetov, tako svobodnega, da lahko v njem tudi vedno lačen otroški trebuh postaja zadovoljen in miren in se po njem počasi razlije sreča, štejem še danes med najlepše in najpopolnejše ure svojega življenja.

In potem mi je naproti prišel vedno isti mali, pre-drobni beli in blede otrok iz neznanega temnega kota ulice in iz neznanne hiše, ki ga nikoli ni bilo nikjer videti razen takrat, ko sem se vračal s kruhom domov. In vedno sem pred njim, ne vem zakaj, čisto obnemel. Mi daš en škec, je rekel. In je dobil majhen škec kruha. Majhen za hlebec, velik za njega. Potem je molče odšel in ga spet ni bilo več videti.

Če je bila ob varnem prihodu domov luknja v kruhu majhna, je doma za nagrado sledil še en odrezan kos, namazan z mastjo iz skrbno zaklenjene, nedosegljive shrambe, posut s soljo in rdečo papriko in narezanim česnom, ki je bil poslastica mojega mladega življenja, kadar so bili svetli dnevi vredni svojega imena, pa sem potem lahko šel dol z njim na vrt, da se svobodno razgledam po dnevu, ki se je odvijal dobro in se bo morda končal brez hudega. Kaj bi še manjkalo človeku. Prav nič.

Ljudska zelenjava

Langusova je segala od Tržaške do Kolezije, ki je bila na njenem koncu. S Kolezije so se poleti slišali klici kopalcev, še bolj pa vaterpolo tekma zvečer do nas, tako da nam je kopališče kar nekako pripadalo. Prečkala je naša ulica Jamovo, takrat tudi še makadamsko, po kateri si prišel na desno do rimskega zidu, ki je bil takrat še v razsulu, na levo pa do Jadranske in naprej proti Viču, kamor pa ni bilo zdravo zabloditi, ker te je lahko ujelo čisto drugačno pleme, kakor smo bili mi, viško pleme, divje in ne-civilizirano, in je nisi zlahka odnesel cel. Rimski zid je bil najboljši za samotno potepanje, čez dan varen in poznal sem ga do slehernega razsutega kamna. Zvečer pa je bil zaseden z večjimi faloti s puncami, ampak takrat smo morali biti tamali že doma. Pred Tržaško na levi strani je bil naš Hribček, tam se je dalo v luknji od bombe zvečer zakuriti ogenj, ki se ga na ulici ni moglo videti, in peči krompir od doma ali pa izposojeno koruzo z njiv zavoda za slepo mladino.

28
29

Na desno stran je bila velika kmetija od Micke s konji, kravami, njivami, vse čisto kmečko. Njihov hlapec Nace je lepega dne, ko je nalit vijugal po sredi Langusove domov na starem kolesu, naletel na našo gručo otrok in med njo tudi name z majhnim krepelcem v rokah. Sam bog ve, zakaj sem potem tole naredil. Zapilil sem ga, tisto krepelce, pred njim čez cesto tako spretno, da je obtičalo med špriklami njegovega

kolesa. Nace je še nekaj trenutkov divje vijugal in skušal razjahati kolo, dokler se ni strašno preklinjajoč pijan zvrnil po cesti. Tiste kletvice prej, ko je bil še v zraku, niso bile nič v primeri z onimi, ko je pristal na tleh. Prhnili smo proč kakor penice iz zrnja, vsak na svojo stran, in že je bilo na Langusovi vse prazno. Nace pa se je odmajal v napačno hišo, da se zdere nad lastniki mulca, ki je to povzročil. Niso ga lepo sprejeli, njihov je bil namreč doma.

Jaz potem na kmetijo od Micke in Naceta nisem več hodil po zelenjavo, mama je razumela, da imam nekaj s to zgodbo z Nacetom, in ni vztrajala. Itak pa so me pri vsakem nakupu krepko ogoljufali, mama je šla sprva večkrat vsa divja nazaj in zmetala tam gnilo solato in nagnito korenje, ki mi ju je nabral pijani Nace iz zaloge za prašiče, Micki nazaj pred pohlepno obličje, ki je otroka, ki je prišel sam po zelenjavo, če se je le dalo, temeljito opeharila, saj ni imelo pojma, revše neuko, kaj je to cenkanje na trgu. Micka je morala potem poiskati zdravo zelenjavo ali pa vrniti nazaj tiste zarjavele uboge dinarske novce. Pri tem je vedno kričala, da ima zdaj pri vse tem še izgubo, da jih novcev ni bilo toliko in da je otrok prinesel manj in da je dala več zelenjave, kot pa jo je zdaj dobila nazaj, ampak tako gre menda barantanje na trgu. Zato so morali iti kupčevat z Micko in Nacetom raje odrasli. Kasneje, ko so na Rimski državno zelenjavno trgovino začeli bolje zalagati z zelenjavo, se je to uredilo. Kmetija je takrat še segala in se vlekla tudi ob Tržaški, danes je to sredi mesta, skoraj že v centru.

Kasneje je izginila. Malo naprej so kasneje zgradili Kino Vič. Čez Tržaško se je začela Oražmova cesta, segala je ob Tobačni tovarni do podhoda, zdi se mi, da smo mu rekli Podhribček, sezidan je bil pod železniško progo in skozi njega si prišel proti Rožniku in Tivoliju. Pohod tja je bil varen. Imeli so sicer na Oražmovi neke pse, ampak so bili takrat za ograjo. Tako, spoštovani pedantni bralec, da boš imel tudi zemljevid in bo pripovedovanje zate pripeto na zemljepis kakor na kakšen dokaz, ki s pripovedovanjem sploh nima nikakršne zveze.

Raj na vodi

Moje srce pa je pripadalo Koleziji. Bila je odprta vse poletje, tako da se je na koncu naše ulice začel raj, ki je presegal vse, kar si kakšen tedanji otrok, ki ima celo poletje na razpolago samo svoje bose noge, pa kratke hlače, pa vročo in prašno poletno ulico, za preživetje lahko predstavlja. Tam je bila voda, vse kaj drugačna od mojih luž po dežju, voda, ki je začetek življenja in je tudi postala tisti element, ki se mi je takrat razodel za najpomembnejšega do današnjega dne. Voda je bila v dveh bazenih, enem za majhne otroke, drugem, olimpijske velikosti, za odrasle. Bila je prozorno modrozelena, vsaj na začetku, čez kakšen mesec pa je bila že kar lepo temno zelena in se je dalo pod vodo skrivati, kdor je le znal dovolj globoko plavat, ker se te ni več videlo. Dodajali so ji klora v obilici, pa je narava vedno zmagovala. Torej so po kakšnem mesecu Kolezijo vedno zaprli, pa vodo zamenjali za novo prozorno, kar je trajalo od dva do tri žalostne in puste dni. Hodil sem gledat, kako bazen polnijo. Zelo počasi. Težko je bilo tiste dni. Potem pa so raj odprli in življenje je dobilo svoj smisel spet nazaj.

Bila pa je neka nevšečnost, posebej naložena prav meni, ki sem bil majhen in suh, a neustrašen pred privlačnim virom življenja, četudi je bil globok in se je dalo v njem utopiti. Naj sem še tako poskušal, še tako pravilno zamahoval z udi, kakor so priporočali

telovadni učitelji, ki so uprizarjali zastoj plavalne tečaje za otroke, ki sem jih obiskoval prav na Koleziji, voda me v mojih zgodnjih letih ni hotela obdržati na površju. Potonil sem zmeraj pri vsakem poskusu. Ampak sem se tudi od tal bazena odrinil in prišel na površje. In vedno znova poskušal. V prvem letu spopada z vodo na Koleziji sem se naučil kar dobro plavati pod vodo v malem bazenu. Na površini pa me voda ni hotela držati. Imel sem okoli pet let. Odrasli fantje, ki so že obvladali več načinov plavanja in bili zreli za vaterpolo, so opazili moj trud in priboril sem si privilegij, da so me kdaj pa kdaj prevažali po velikem bazenu in globoki vodi tako, da sem se jih smel držati za ramena. Nikoli ne bom pozabil te njihove požrtvovalnosti. Bila je tam tudi še kakšna večja in dobra plavalka, primerna za ta namen, saj so na Koleziji tekmoval v plavanju in prav rade bi me malo prevažale po vodi, kar so bile tudi pripravljene storiti in so mi svoje telesno prevozno sredstvo tudi večkrat hudomušno predlagale. To je bilo nekam čudno, a vendarle nenavadno privlačno, najbrž sem jim bil všeč, ker sem bil živahen in drobčkan. Seveda pa je pomenilo pomanjšanje moje osebe na mamino mazo osramotitev, ki bi me potisnila po kastnem sistemu odraščanja med fantovščino na ulici za nekaj stopenj navzdol, zato ni prišla v poštev. Je pa že kaj drugega, če te prevaža po vodi vaterpolist kakor pa kakšna mladenka, kakor da si kakšen otrok, čeprav je bila mladenka seveda lepa in postavna in zabavna. Tako je moja otroška možakarska ambicioznost izgubila najlepše in prijetno otipljive trenutke zблиževanja, ki

so se mi ponujali tedaj, ko še nisem vedel zanje in mi jih je moje neizkušeno fantovsko stremušstvo prikrilo. Treba je bilo še dolgo dolgo počakati.

Ampak takrat je bil svet še čist, malopridni bralec, ki bereš tistega odurnega Freuda, ki nikoli v življenju ni napisal in razumel ničesar lepega in normalnega. Potikal se je po temnih kotih svojih varnih buržoaznih soban in kar naprej manično razmišljal o tistem, kar so pred njim skrivali v hlačah, namesto da bi se zdravo pretepal po predmestnih ulicah. Degeneracija na splošno pa je bila še daleč. In zdaj smo v pripovedi še pred izgonom iz raja, ko Adam Eve še ne pozna in še vsa rebra ima.

Voda me je začela ohranjati na površju drugo poletje, ko sva šla z mamó, ki ni znala plavati, kakor večina njene generacije ne in mi zato pri tem ni mogla pomagati, v Koper k njenemu bratu, ki je takrat tam nekaj časa služboval. In tam sem prvič videl morje. Bila je voda, neznansko velika voda. Voda, velika kakor svet. Potem sva se peljala v Ankarán in tam sem po mivki odšel v morskó vodo, ki me je držala. Shodil sem tudi po vodi. Kakor da bi se na novo rodil. Prerasel sem luže iz Langusove. Tisto ni bil več ves svet. Zdaj sem lahko tam samo še stanoval.

Aleksander Zorn NEUMNO KAKOR KAKŠNO DEJSTVO

Knjižna zbirka BELETRINA

Uredila

Tina Vrščaj

Lektura

Manca Stare

Korektura

Jerneja Katona Zajc

Oblikovanje

Tanja Semion

Oblikovalska zasnova notranjosti

Polonca Strman

Prelom

Jana Kuharič

Tehnični urednik

Marko Hercog

Izdajatelj

BELETRINA, zavod za založniško dejavnost

Neubergerjeva 30, 1000 Ljubljana

www.beletrina.si

Direktor založbe

Mitja Čander

Programski vodja založbe

Aleš Šteger

Glavni urednik

Urban Vovk

Beletrina*

Knjižno delo je izšlo v okviru knjižnega programa,
ki ga v letu 2025 sofinancira Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Naklada: 600 izvodov

Ljubljana 2025